

УДК 911.3

[https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1\(46\).332397](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1(46).332397)

В. А. Остра¹, аспірантка

В. В. Яворська², доктор геогр. наук, проф.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра економічної та соціальної географії і туризму,
пров. Шампанський, 2, м. Одеса, 65015, Україна

¹viktoriaostr@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-9809-5613>

²yavorskaya@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В умовах зростання глобальних викликів, демографічна криза набуває особливої актуальності. У високорозвинених державах спостерігається стрімке старіння населення та підвищення соціально-економічного тиску, тоді як у країнах, що розвиваються, демографічний потенціал використовується недостатньо ефективно. В такому випадку міграція може стати важливим інструментом для демографічної стабілізації. В Україні тенденція щодо скорочення та поступового старіння населення триває з 1990-х і значно загострилась з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році. Масові переміщення створюють ризики для економіки та національної безпеки, у зв'язку з цим особливо важливо удосконалити державну міграційну політику. Дослідження статті спрямоване на комплексний аналіз демографічних та міграційних процесів, їх взаємозв'язок та вплив на соціально-економічний розвиток суспільства в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Ключові слова: демографічна криза, демографічний перехід, міграція, вимушена міграція, внутрішньо переміщена особа, міграційні процеси.

ВСТУП

В сучасному світі дедалі гострішою стає проблема демографічного спаду, для якого характерним є доволі низькі показники народжуваності, зниження репродуктивного потенціалу, старіння населення, його статевий дисбаланс та високі показники смертності, зокрема чоловіків працездатного віку. Цей процес має як соціальні, так й економічні наслідки, що впливають на формування великої кількості міграційних потоків. Глобальна міграційна динаміка є не лише фактором зростання демографічної кризи, а й при правильному врегулюванні стає рушійною силою для демографічного збалансування, що вкотре свідчить про те, що вони нерозривно пов'язанні між собою.

Через посилення економічного тиску та наявності несприятливих соціальних, політичних та кліматичних факторів, з кожним роком збільшується кількість людей які шукають кращих умов для безпечного життя і розвитку. Саме

неконтрольований рух населення, погіршує критичний стан не лише соціально-економічного сектору, а й стає загрозою для демографічної та національної безпеки як для країни походження мігрантів, так і для приймаючих держав.

Однією з найважливіших економічних загроз, є масовий відтік молодого та працездатного покоління. Як наслідок, в країнах виникає дефіцит робочої сили, а саме критично важливих сфер, які забезпечують життєдіяльність населення, зокрема паливо-енергетичних підприємств, охорони здоров'я, освіти і науки. В приймаючих країнах в наслідок залучення іммігрантів відбувається зміна етнічного складу населення та збільшується рівень ксенофобії серед місцевих.

Дослідження ролі глобальної міграції в умовах демографічної кризи, дозволяє краще зрозуміти особливості взаємодії мобільного населення та соціально-економічних потреб приймаючих суспільств. При правильній політиці та розробці програм направлених на підтримку населення, можна вплинути на зниження рівня бідності, створити умови для соціальних захисту, доступної медицини та освіти, а також сприяти національній та гендерній рівності.

Особливості розвитку демографічної кризи, її взаємозв'язок з міграційними процесами, та їх вплив на соціально-економічний стан суспільства є предметом наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких можна виділити наступних: Е. Лібанова, О. Позняк, О. Цимба (Лібанова, Позняк та Цимбал, 2022), Є. Фратчак (Frątczak, 2016), П. Демені (Demeny, 2016), В. Токар, З. Гбур (Токар та Гбур, 2023), В. Руденко (Руденко, 2023), О. Грішнова, Ю. Харазішвілі (Грішнова та Харазішвілі, 2019), О. Єрмішев, О. Бацилєва, Т. Кученко (Єрмішев, Бацилєва та Кученко, 2020).

Демографічна криза в Україні, є довгим і доволі затягнутим процесом, стан якого під впливом зовнішніх негативних факторів, зокрема воєнної агресії, лише погіршився. Аналізуючи сучасний етап демографічних змін, можна виділити дві ключові тенденції: стрімке зменшення населення та скорочення його працездатної частини. На сьогодні економічно активними є лише 12 млн осіб. В країні відбувається стрімкий процес вичерпання демографічного потенціалу, що створює серйозні виклики для її подальшого розвитку (Український інститут майбутнього, 2024).

Об'єктом дослідження є демографічна криза та міграція, як соціально-економічні процеси, **предмет дослідження** – їх взаємозв'язок та вплив та соціально-економічний розвиток суспільства. **Мета дослідження** – провести аналіз причин й наслідків демографічної кризи й міграційних процесів, оцінити їх сучасний стан та вплив на соціально-економічне майбутнє суспільства.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження взаємозв'язку демографічної кризи та міграційних процесів, був проведений документальний аналіз законодавчої бази та політики щодо міграційних процесів в Україні. Статистичний аналіз був проведений відповідно даних з офіційних джерел, зокрема: Департаменту економіч-

них і соціальних питань ООН, статистичного агентства Євростат, Постійного представництва України при ЮНЕСКО, Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, Міністерства соціальної політики України, Державної служби зайнятості та Державної служби статистики України. Методологічна база дослідження склали такі методи: емпіричний, моделювання, сценарного прогнозування, порівняльного аналізу та діалектичний підхід.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Основні чотири демографічні тенденції, які зараз відбуваються по всьому світі, це: стрімкі темпи зростання населення, його старіння, урбанізація та збільшення міжнародної міграції. Різниця у чисельності, віковій структурі та просторовому розподілу населення, надає як виклики, так і певні можливості для сталого розвитку. Масштабні структурно-вікові зміни населення світу є частиною демографічного переходу. Для цього процесу, характерним є – зменшення розміру сім'ї, та збільшення тривалості життя людини. Відмінність полягає в тому, що окремі країни світу, знаходяться на різних етапах переходу. Традиційна модель дослідження цього процесу враховує взаємозв'язок народжуваності та смертності населення, проте з кожним роком все більше актуальним стає також врахування показників міжнародної міграції (Frątczak, 2016).

Департамент економічних і соціальних питань ООН, у липні 2024 році представив результати дослідження з перспектив населення світу. Оприлюднені дані, свідчать про те, що з 80 відсотків ймовірності, населення світу досягне свого піка вже протягом цього століття, для порівняння, ще у 2015 році така ймовірність складала лише 30 відсотків. Різниця між цими прогнозами, змінилась через менші показники народжуваності ніж очікувалось в азійських країнах, зокрема в Китаї, та значне зменшення народжуваності в африканських країнах. Очікується, що приблизно у середні 2080 року, населення буде налічувати близько 10,3 мільярда осіб, і поступово почне знижуватись до кінця століття до 10,2 мільярда людей (рис. 1) (Департамент, 2024).

Лідери за кількістю населення, за прогнозами у 2050 році, стануть країни Азії, понад 5 млрд в Африці буде налічуватись понад 2 млрд та близько 700 млн в країнах Латинської Америки та Карибського басейну. Прискорення досягнення піка чисельності населення, свідчить про те, що завершується епоха швидкого зростання населення, окрім цього збільшується екологічний тиск, та виникає необхідність до сталого майбутнього (рис. 1) (Департамент, 2024).

У ході демографічного дослідження, країни світу були поділені на три групи. Згідно з результатами, 48 країн, які складають 10 відсотків від всього населення світу, досягнуть піка чисельності населення між 2025 та 2054 роках. Ці країни входять до групи, що знаходиться в пізній стадії демографічного переходу, серед них Бразилія, Аргентина, Чилі, Колумбія, Ісландія, Ірландія, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія, Туніс, В'єтнам, Туреччина (Департамент, 2024).

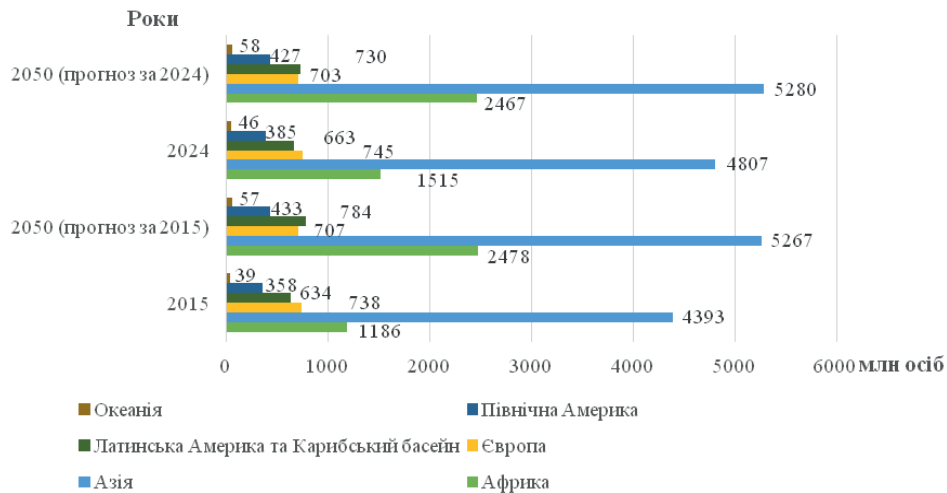

Рис. 1. Перспективи чисельності населення світу у 2050 році, відповідно звітів 2015, 2024 років. *Побудовано автором за даними (Департамент, 2024).

До другої групи увійшли 126 країн, які вже знаходяться на етапі переходу, коли їх рівень народжуваності знизився, проте ще перевищує рівень смертності. За прогнозами населення цих країн продовжить збільшуватись до 2054 року, а його пік припаде на кінець століття. В цьому випадку збільшення населення, відбуватиметься завдяки молодій віковій структурі. Сюди входять найбільш густонаселені країни світу, такі як, Індія, США, Індонезія, Бангладеш, Пакистан та Нігерія.

Країни, що увійшли до третьої групи, вже досягла свого піка у 2024 році, а саме, Китай, Монголія, Казахстан, Японія, а також більшість країн Європи, Італія, Іспанія, Португалія, Польща, Німеччина, Болгарія, Греція, Чорногорія, Румунія, Молдова та Україна. Ці країни об'єднує низькі показники народжуваності, та високі показники старіння нації, а деякі з них потерпають від антропогенного навантаження через збільшення міжнародної міграції.

Демографічні зміни на пряму залежать від балансу між народжуваністю, смертністю, міжнародною міграцією та віковою структурою, останнє є так званим імпульсом населення. До середини століття, головним фактором збільшення населення світу, стане той самий імпульс, молодіжна структура населення, від якої буде залежати майже 79 відсотків приросту населення світу, 1,4 млрд людей до 2054 року. Кількість жінок репродуктивного віку (від 15 до 49 років), наприкінці середини століття складатиме 2,2 млрд осіб, що гарантовано сприятиме зростанню населення. Важливим, є той факт, що значно зменшився показник смертності серед дітей віком до 5 років, що вперше став нижче 5 млн осіб. Проте, досі цей показник залишається високим, в близько 126 країнах, особливо в тих де населення постійно зростає, це Індія, Пакистан, Нігерія та Конго (Департамент, 2024).

Також прогнозується, що особи віком від 65 і старше вже до кінця 2070 року, досягнуть кількості 2,2 млрд, що буде перевищувати кількість дітей віком до 18 років. Найгірша ситуація для країн групи, де населення вже досягло піка, адже на початку 2030 років, населення пенсійного віку буде переважати над кількістю дітей.

Загальний рівень збільшення населення до 2054 року, на пряму пов'язаний зі зниження рівня смертності. Очікується що тривалість життя збільшиться від 73 років у 2024 р., до 80 років у 2050 роках, це відбудеться завдяки покращенню рівня життя, харчування та догляду за здоров'ям, що стане тріумфальним проривом у соціально-економічному розвитку суспільства. Для країн де вже зареєстрований пік населення, цей фактор може сповільнити скорочення населення майже на 5 відсотків. Необхідно зазначити що в період загострення та розповсюдження пандемії COVID-19 тривалість життя знизилась до 70, 9 років (2020–2021 рік), а у 2019 році складала 72,6 року (Департамент, 2024).

В порівнянні з іншими факторами, може скластися думка, що міжнародна міграція має незначний вплив на демографічні зміни більшості країн світу. Проте, за прогнозами саме імміграція, стане ключовим чинником зростання чисельності населення та покращення демографічної ситуації для 52 країн до середини століття. Зокрема, це країни ЄС, а також такі країни як США, Канада, Австралія, Саудівська Аравія. В свою чергу збільшення еміграції, негативно вплине на вже наявну демографічну кризу, пов'язану з низькими показниками народжуваності, близько у 14 країнах (Департамент, 2024).

Приваблюючі й стримуючі фактори для мігрантів, постійно змінюються, разом з масштабами та географією міграційних потоків. Європейські країни вже багато років стикається з іммігрантами та біженцями, які були змушені залишити країни свого походження, через економічні, політичні кризи та воєнні дії. Масштабні потоки неконтрольованої імміграції, збільшують рівень ксенофобії серед місцевого населення, як наслідок країнами шириться активна анти-міграційна політика.

Серед закордонних науковців, часто став використовується термін, «Європа двох криз», адже європейські країни одночасно переживають суворі демографічні реалії, та масові потоки біженців і нелегалів. Проте, для вікового збалансування місцевого населення, та закриття економічних потреб, все ж таки не обійтись без залучення іммігрантів (Demeny, 2016).

За прогнозами офіційного статистичного агентства Євростату, населення країн ЄС, за умов нульової імміграції, буде зменшуватись набагато скоріше. У 2022 році населення Великій Британії становило приблизно 68 млн осіб, а до кінця століття з урахуванням зовнішніх мігрантів прогнозується 86 млн, а без них населення скоротиться до 48 млн. В Німеччині у 2022 році зареєстровано 83 млн осіб, за прогнозами з мігрантами буде 84 млн, без них 53 млн. Для Франції, де населення у 2022 році нараховувало 68 млн, з урахуванням іммігрантів прогнозується така сама кількість на кінець століття, а без них 59 млн.

Населення Італії до кінця століття з мігрантами нараховуватиме 50 млн, а без них значно скоротиться до 28 млн. Демографічна ситуація наприкінці століття в Іспанії, з врахуванням іммігрантів складатиме 45 млн населення, без лише 24 млн (рис. 2) (Євростат, 2024).

Через несприятливі кліматичні умови, та велику кількість загострення політичних конфліктів й воєнних дій, у світі понад останніх 12 років зростає тенденція до вимушених переміщень.

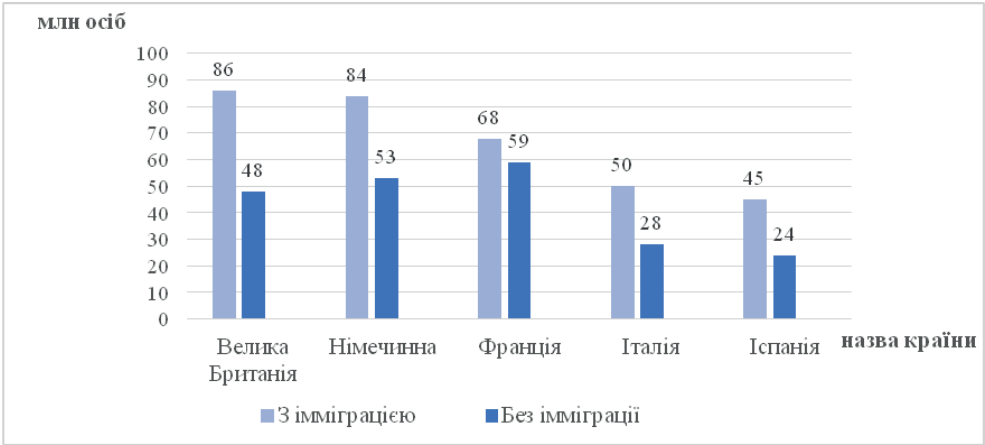

Рис. 2. Прогнози населення до кінця століття за умови врахування та нульової імміграції, у Великій Британії, Німеччині, Франції, Італії, Іспанії.
*Побудовано автором за даними (Євростат, 2024)

На середину 2024 року по всьому світу було зареєстровано 122,6 млн внутрішньо-переміщених осіб, що на 5 відсотків більше ніж у 2023 році. Переважно це вихідці з країн з низьким рівнем життя та середнім доходом. Головні країнами за чисельністю внутрішніх переміщень на початок 2024 року є, Судан (майже 1,6 млн осіб), М'янма (понад 1 млн.), Демократична республіка Конго (852 тис.), Україна (близько 394 тис.), Венесуела (180 тис.), Колумбія (161. Тис.) (Департамент, 2024).

С початком повномасштабного вторгнення, у 2022 році Україну були змушені покинути близько 8 млн громадян, а 5,3 млн отримали статус внутрішньо-переміщених осіб. На кінець серпня 2024 року загальна кількість українців, зі статусом тимчасового захисту, яка була зареєстрована в країнах ЄС сягнула майже 4,2 млн осіб. Переважна кількість серед них жінки похилого віку (45,1%), третину складають діти (32.3%), та дорослі чоловіки (22,6%). До трійки лідерів країн які наразі приймають українських біженців увійшли, Німеччина, де було зареєстровано 1 122 330 осіб (27% від загальної кількості), Польща 975 190 осіб (23,4%), Чехія 376 885 осіб (9,1%) (Постійне представництво, 2024).

За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, очікується, що у післявоєнний період населення країни буде стрімко зменшуватись, і станом на 1 січня 2037 приблизно складатиме всього 30,5 млн осіб. Депопуляція українців, є однією з головних причин затяжної кризи, адже коефіцієнт фертильності опустився нижче 1, а для збільшення населення має бути від 2. Середній вік матері при народженні дитини по країні в цілому становить 28,9 років, для міського населення 29,8 років, для сільського населення 27,5 років (Інститут демографії, 2024; Держстат, 2024).

Розглядаючи динаміку зміни коефіцієнта природного приросту населення країни, можна зробити висновок, що після досягнення піка живонароджених народжень дітей у 2012 році (520 705 осіб), рівень народжуваності в країні почав стрімко знижуватись, а рівень смертності навпаки збільшуватись. Демографічний тиск посилюється з початком воєнних дій у 2014 році на сході країни, анексію АР Крим, та збільшився під час поширення пандемії COVID-19 у 2020 році. З початком повномасштабного вторгнення, рівень народжуваності впав до критичних показників, у 2022 році живонароджених зареєстровано 199 619, а у 2023 році кількість знизилась до 187 387 осіб (рис. 3) (Держстат, 2024).

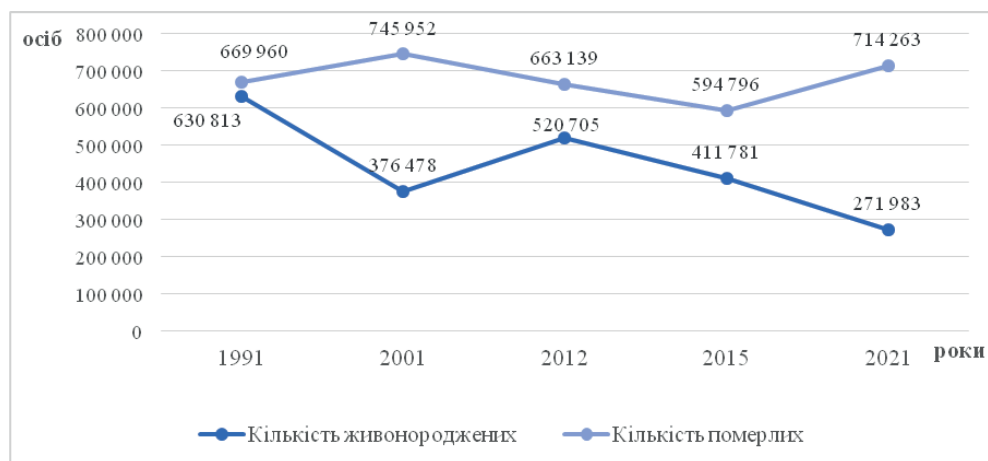

Рис. 3. Динаміка природного приросту населення України. *Без урахування тимчасово окупованої АР Крим та частини окупованих територій Донецької та Луганської областей.

*Побудовано автором за даними (Держстату, 2024)

Відповідно прогнозів, на середину 2050 року в Україні проживатиме приблизно 32 млн осіб, з них 19 відсотків буде припадати на людей похилого віку старше 65 років, і лише 14 відсотків на дітей до 14 років, тривалість життя чоловік збільшиться до 70 років, а жінок до 79 років. Через продовження воєнних дій на території держави, та постійного міграційного руху населення, як між-

народного, так і внутрішнього переміщення, відсутня можливість встановити чітку кількість населення країни (Інститут, 2024).

Через зростаючий демографічний тиск Україна стикнулася з низкою викликів. По перше, через збільшення рівня безробіття та дефіциту кадрів, трансформуються гендерні ролі у суспільстві. Через те, що переважно більша частина чоловіків знаходяться на фронті, жінкам необхідно брати на себе нову соціальну та економічну роль. Масовий відтік молодих людей працездатного віку, призвів до дефіциту кадрів в ключових сферах суспільного життя, освіти, охорони здоров'я та ін. На початку 2024 року в країні, в служби зайнятості було зареєстровано близько 400 тис. безробітних громадян (Державна служба зайнятості, 2024).

По друге, через нерівність в отриманні освітніх послуг, обмежений доступ для мешканців сільської місцевості, та територій які страждають від постійних воєнних дій, відбувається інтелектуальна втрата населення. Проблему загострює відсутність фахівців у сфері середньої та вищої освіти, що значною мірою впливає на рівень отриманих знань. Молодь країни все частіше обирає виїхати з країни та вступити у закордонні заклади вищої освіти (МОМ, 2024).

В наслідок війни, страждає фізичне, психічне та репродуктивне здоров'я населення. За результатами досліджень українська молодь віком від 14 до 34 років страждає від відсутності емоційної та психологічної підтримки, яку критично потребує. Рівень депресії та відчуття самотності у 2021 році складав 11 відсотків, а у 2022 році підвищився до 22 відсотків. Для подолання зазначених проблем, демографічної та економічної кризи, країні необхідно буде не лише удосконалювати демографічну політику шляхом використання закордонного досвіду, а ще врегулювати внутрішні міграційні потоки та активно залучати імміграційні ресурси (Постійне представництво, 2024).

Кабінет міністрів України, 30 вересня 2024 року схвалив Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, яка була підготовлена Міністерством соціальної політики. У оглядовому досьє описані заходи щодо стимулювання та підтримки розвитку населення. Основною ціллю є створення сприятливих умов для підвищення рівня народжуваності та підтримка сім'ї. Для цього необхідно створити відповідні сприятливі умови, а саме: забезпечити збільшення економічної підтримки; створити всі необхідні умови для поєднання батьківства і кар'єри; забезпечити соціальну підтримку батькам і дітям, до досягнення ними повноліття; стимулювати сім'ї для усиновлення дітей. Тому виникає необхідність створення відповідно окремого органу, яке б спеціалізувалось на розв'язанні проблеми демографічного розвитку а саме – Державного демографічного агентства (Міністерство, 2024).

Другою головною метою стратегії є здійснення контролю внутрішніми та зовнішніми міграційними потоками в Україні. Запропоновано удосконалити та розширити правовий статус мігранта, на прикладах міграційної політики країн світу. Особлива увага направлена на врегулювання управління трудової міграції, щоб мінімізувати негативні наслідки та збільшити її позитивний вплив.

ВИСНОВКИ

Зміни населення, в короткострокових та довгострокових перспективах, є більш передбачені порівняно з технологічними інноваціями та трансформаціями світової економіки. Це робить демографічні тенденції, рушійною силою для розробки нових міждержавних світових угод. В умовах глобальних викликів особливої актуальності набуває посилення політичних та управлінських заходів, направлених на подолання демографічної кризи та регулювання міграційних потоків.

Масштабні структурно-вікові зміни населення є частиною демографічного переходу, для якого характерним є збільшення тривалості життя, та зменшення чисельності сім'ї. Стрімке старіння населення, впливає на збільшення рівня соціальних витрат, відбувається підвищення економічного тиску на працездатне населення, у вигляді податкового навантаження. Для підтримки інтеграції мігрантів, виділяють додаткове фінансування з бюджету країн, що в цілому не завжди має позитивний ефект для їх економічного стану. Проте при правильному врегулюванні, саме міграція здатна компенсувати демографічні втрати та вплинути на соціально-економічний розвиток держав.

Сучасна епоха демографічного переходу для більшості країн може стати імпульсом економічного зростання, за умови правильної міграційної політики. На відміну від інших держав, які поступово проходять демографічні зміни, Україна переживає його в умовах глибокої кризи. Під тиском воєнних дій збільшились темпи скорочення населення, та відтік за кордон, його працездатної частини та молодого покоління. Для протистояння зазначених викликів, уряду необхідно зосередити особливу увагу для модернізації демографічної та міграційної політики, зокрема визначені нові пріоритетні напрямки.

По перше, удосконалити систему охорону здоров'я. Необхідно впровадити ефективні заходи для покращення та доступності медичних послуг, щоб знизити рівень захворюваності, покращити стан фертильності населення та підвищити середню тривалість життя. Особливу увагу, необхідно приділяти фінансуванню сфері репродуктивної медицини, яка стане одним з інструментів для подолання демографічної кризи.

По друге, розвивати популяризацію сімейних цінностей, через економічну підтримку молодих сімей, у вигляді соціальних пільг, стимулювання народжуваності, розширення можливості декретної відпустки, що сприятиме поєднанню кар'єри і батьківства та сприяння реінтеграції дітей сиріт.

Міграційна політика має бути орієнтована на розробку ефективних заходів для стимулювання повернення українців з за кордону та адаптації внутрішньо-переміщених осіб в приймаючих громадах. Для подолання зменшення природного приросту населення, потрібно активно залучати міграційний приріст. В нових реаліях кадрового голоду, треба виявити саме ті види економічної діяльності де є дефіцит фахівців, щоб залучити саме висококваліфікованих кадрів, що буде мати позитивний вплив для економіки держави. Адже численні

потоки трудових низькокваліфікованих мігрантів, можуть підвищити конкуренцію та мати негативні наслідки на заробітну плату для місцевого населення.

Комплексна довгострокова стратегія протидії демографічній кризі та врегулювання міграційних потоків, має охоплювати економічну, політичну та соціально-культурні сфери. Її реалізація сприятиме не лише стабілізації кількості населення, а й допоможе запобігти масштабній еміграції українців у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Грішнова О. А., Харазішвілі Ю. М. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. Науковий журнал. Демографія та соціальна економіка. Київ, 2019. № 2. Р. 65–80.

Департамент економічних і соціальних питань ООН. 2024. URL: <https://www.un.org/en/desa> (дата перегляду: 10 вересня 2024)

Державна служба зайнятості. 2024. URL: <https://dcz.gov.ua> (дата перегляду: 12 жовтня 2024)

Державна служба статистики України. 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата перегляду: 10 вересня 2024)

Срмішев О. В., Бацилева О. В., Кученко Т. А. Демографічні процеси та стан здоров'я населення як стримуючий фактор сталого розвитку Чернігівщини. Науково-практичний журнал. Екологічні науки. Запоріжжя, 2020. № 6. С. 145–152.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. 2024. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата перегляду: 3 жовтня 2024)

Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Науковий журнал. Демографія та соціальна економіка. Київ, 2022. № 2. С. 37–57.

Міжнародна організація з міграції в Україні (МОМ). 2024. URL: <https://ukraine.iom.int/uk> (дата перегляду: 10 вересня 2024)

Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 3 жовтня 2024)

Постійне представництво України при ЮНЕСКО. 2024. URL: <https://unesco.mfa.gov.ua> (дата перегляду: 3 жовтня 2024)

Руденко В. С. Демографічна криза як ключова загроза соціальній безпеці регіону: сучасний стан, причини, тенденції та шляхи покращення ситуації. Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія «Економіка, управління, безпека, технології». Київ, 2023. Т. 2. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbiasemst_2023_2_2_7

Садова У., Біль М. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка. Регіональна економіка. 2013. (№ 3). С. 211–221.

Смаль В., Позняк О. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. Київ. 2016. С. 91.

Статистичне агентство Євростат. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата перегляду: 10 вересня 2024)

Стебляк Д. М., Желізняк Є. М. Сучасна міграційна ситуація в світі та міграційна політика в контексті демографічної кризи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород, 2024, Вип. 52. С. 66–70.

Токар В. М., Гбур З. В. Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. Науково-практичний журнал. Проблеми сучасних трансформацій. Серія «Право, публічне управління та адміністрування». Чернівці, 2023. № 7. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>

Український інституту майбутнього. 2024. URL: <https://uifuture.org> (дата перегляду: 3 жовтня 2024)

Яремина І. В., Головчанська-Пушкар С. Є., Дерезюк А. В., Байдюк І. А., Клімас Л. А. Демографічна ситуація в Україні в умовах війни з Росією, оцінка міграції населення, основні проблеми, перспективи та мотивація народжуваності. Вісник Вінницького національного медичного університету. Вінниця, 2023, Т. 27, № 3. С. 506–513.

Demeny P. Europe's Two Demographic Crises: The Visible and the Unrecognized. Population and Development Review. 2016. (№ 1). Р. 111–120.

Frątczak E. The demographic crisis and global migration – selected issues. Papers on Global Change IGBP. Warsaw. 2016. (№ 23). Р. 71–81. URL: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/115435/edition/100313/content>

REFERENCES

- Hrishnova O.A., Kharazishvili YU. M. (2019). Demohrafichna bezpeka Ukrayiny: indykatory, riven. (Demographic security of Ukraine: indicators, level, threats). *Scientific journal. Demography and social economy*. Kyiv, 2, 65–80. [in Ukrainian].
- Departament ekonomichnykh i sotsial'nykh pytan' OON (2024). (Website of the UN Department of Economic and Social Affairs). Retrieved from <https://www.un.org/en/desa> (Last accessed: 10.09.2024)
- Derzhavna sluzhba zaynyatosti (2024). (Website of the State Employment Service). Retrieved from <https://dcz.gov.ua> [in Ukrainian]. (Last accessed: 12.10.2024)
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2024). (Website of the State Statistics Service of Ukraine). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]. (Last accessed: 10.09.2024)
- Yermishev O.V., Batsylyeva O.V., Kuchenko T.A. (2020). Demohrafichni protsesy ta stan zdorov'ya naselennya yak strymuyuchy faktor staloho rozvytku Chernihivshchyny. (Demographic processes and health status of the population as a deterrent to sustainable development of Chernihiv region). *Scientific and practical journal. Ecological sciences*. Zaporizhzhia, 6, 145–152. [in Ukrainian].
- Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' imeni. M.V. Ptukhy (2024). (Website of the Institute of Demography and Social Studies named after. M. V. Ptukha Institute of Demography and Social Studies). Retrieved from <https://idss.org.ua/index> [in Ukrainian]. (Last accessed: 3.10.2024)
- Libanova E. M., Poznyak O. V., Tsymlal O. I. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoy mihratsiyi naselennya Ukrayiny vnaslidok zbroynoy ahresiyi Rosiyi/koyi Federatsiyi. Libanova E. M., Pozniak O. V., Tsymlal O. I. (Scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation). *Scientific journal. Demography and social economy*. Kyiv, 2, 37–57. [in Ukrainian].
- Mizhnarodna orhanizatsiya z mihratsiyi v Ukrayini (MOM) (2024). (Website of the International Organization for Migration in Ukraine (IOM)). Retrieved from <https://ukraine.iom.int/uk> [in Ukrainian]. (Last accessed: 10.09.2024)
- Ministerstvo sotsial'noyi polityky Ukrayiny (2024). (Website of the Ministry of Social Policy of Ukraine). Retrieved from <https://www.msp.gov.ua> [in Ukrainian]. (Last accessed: 3.10.2024)
- Postiynne predstavnytstvo Ukrayiny pry YUNESKO. (Website of the Permanent Delegation of Ukraine to UNESCO). Retrieved from <https://unesco.mfa.gov.ua> [in Ukrainian]. (Last accessed: 3.10.2024)
- Rudenko V.S. (2023). Demohrafichna kryza yak klyuchova zahroza sotsial'niy bezpetsi rehionu: suchasnyy stan, prychyny, tendentsiyi ta shlyakhy pokrashchennya sytuatsiyi. (Demographic crisis as a key threat to the social security of the region: current state, causes, trends and ways to improve the situation). *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists*. Series «Economics, Management, Security, Technology». Kyiv, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbiaseamst_2023_2_2_7. [in Ukrainian].
- Sadova U., Bil' M. (2013). Mihratsiyni protsesy v Ukrayini: suchasni vyklyky ta rehional'na spetsyfika. (Migration processes in Ukraine: modern challenges and regional specifics). *Regional economy*. 3, 211–221. [in Ukrainian].
- Smal' V., Poznyak O. (2016). Vnutrishn'o peremishcheni osoby: sotsial'na ta ekonomichna intehratsiya v pryymayuchykh hromadakh. (Internally displaced persons: social and economic integration in host communities). Kyiv, 91. [in Ukrainian].
- Statystychne ahenstvo Yevrostatu (2024). (Website of the statistical agency Eurostat). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>. [in Ukrainian]. (Last accessed: 10.09.2024)
- Stebalak D.M., Zheliznyk YE.M. (2024). Suchasna mihratsiyna sytuatsiya v sviti ta mihratsiyna polityka v konteksti demohrafichnoyi kryzy. (Modern migration situation in the world and migration policy in the context of the demographic crisis). *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Uzhhorod, 52, 66–70. [in Ukrainian].
- Tokar V.M., Hbur Z.V. (2023). Analiz pokaznykiv mihratsiyi naselennya: vnutrishnya ta zovnishnya. Naukovo-praktychnyy zhurnal. Problemy suchasnykh transformatsiy. (Analysis of indicators of population migration: internal and external). *Scientific and practical journal. Problems of modern transformations*. Series «Law, Public Administration and Management». Chernihiv, 7. Retrieved from <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11> [in Ukrainian].
- Ukrayins'kyi instytut maybutn'oho (2024). (Website of the Ukrainian Institute for the Future). Retrieved from <https://uifuture.org> [in Ukrainian]. (Last accessed: 03.10.2024)
- Yaremyna I.V., Holovchans'ka-Pushkar S. YE., Derezyuk A.V., Baydyuk I.A., Klimas L.A. (2023). Demohrafichna sytuatsiya v Ukrayini v umovakh viyny z Rosiyeyu, otsinka mihratsiyi naselennya, osnovni

problemy, perspektyvy ta motyvatsiya narodzhuvanosti. (Demographic situation in Ukraine in the conditions of war with Russia, assessment of population migration, main problems, prospects and motivation of fertility). Bulletin of Vinnytsia National Medical University. Vinnytsia, 3, 506–513. [in Ukrainian].

Demeny P. (2016). Europe's Two Demographic Crises: The Visible and the Unrecognized. Population and Development Review. 1, 111–120.

Frątczak E. (2016). The demographic crisis and global migration – selected issues. Papers on Global Change IGBP. Warsaw. 23, 71–81. Retrieved from <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/115435/edition/100313/content>.

Надійшла 12.05.2025

V. A. Ostra

V. V. Yavorska

Odesa National I. I. Mechnikov University

Department of Economic and Social Geography and Tourism,

2 Shampanskyi Ln, Odesa, 65015, Ukraine

viktoriaostra@gmail.com

DEMOGRAPHIC CRISIS AND MIGRATION PROCESSES: INTERRELATION AND IMPLICATIONS FOR SOCIO- ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract

Problem Statement and Purpose. In the face of growing global challenges, the demographic crisis is becoming particularly relevant. In highly developed countries, there is a rapid aging of the population and increasing socioeconomic pressure, while in developing countries, the demographic potential is not used effectively enough. In this case, migration can become an important tool for demographic stabilization. In Ukraine, the trend of population decline and gradual aging has been ongoing since the 1990s and has become much more acute with the start of the full-scale invasion in 2022. Massive displacements pose risks to the economy and national security, and it is therefore particularly important to improve state migration policy. The study of the article is aimed at a comprehensive analysis of demographic and migration processes, their interconnection and impact on the socio-economic development of society in the context of modern global transformations.

Data & Methods. In the process of studying the relationship between the demographic crisis and migration processes, a documentary analysis of the legal framework and policy on migration processes in Ukraine was conducted. Statistical analysis was conducted according to data from official sources, in particular: UN Department of Economic and Social Affairs, Eurostat, the Permanent Delegation of Ukraine to UNESCO, the International Organization for Migration (IOM) in Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the State Employment Service and the State Statistics Service of Ukraine. The methodological basis of the study included the following methods: empirical, modeling, scenario forecasting, comparative analysis and dialectical approach.

Results. In the context of global challenges, the need for political and governance measures aimed at overcoming the demographic crisis and regulating migration flows is becoming particularly relevant. Unlike other countries that are gradually undergoing demographic change, Ukraine is experiencing it in a deep crisis. Under the

pressure of military operations, the rate of population decline has increased, as well as the outflow abroad of its working population and younger generation. To confront these challenges, the government needs to focus special attention on modernizing its demographic and migration policy, in particular, by identifying new priority areas. Migration policy should be focused on developing effective measures to encourage the return of Ukrainians from abroad and the adaptation of internally displaced persons in host communities. In order to overcome the decline in natural population growth, migration growth should be actively attracted. A comprehensive long-term strategy for countering the demographic crisis and regulating migration flows should cover the economic, political, social and cultural spheres. Its implementation will not only help stabilize the population, but also prevent large-scale emigration of Ukrainians in the future.

Keywords: demographic crisis, demographic transition, migration, forced migration, internally displaced person, migration processes.